

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра філософії та релігієзнавства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної
і навчальної роботи та рекрутації
проф. Гаврилюк С. В.

Протокол № 1 від 19.09.2018 р.

ПРОГРАМА

вибіркової навчальної дисципліни

СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ

Підготовки магістрів
спеціальності 031 Релігієзнавство
освітньої програми «Релігієзнавство»

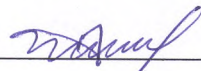
Програма навчальної дисципліни «Свобода віросповідання» підготовки магістрів, галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 031 Релігієзнавство, за освітньою програмою «Релігієзнавство».

Розробник: Борейко Ю. Г., доцент, доктор філософських наук, завідувач кафедри філософії та релігієзнавства

Рецензент: Возняк С. С., доцент, кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології та хореографічного мистецтва

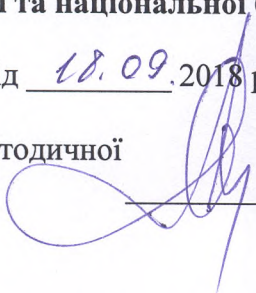
Програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри філософії та релігієзнавства

протокол № 2 від 12 вересня 2018 р.

Завідувач кафедри: (Ю. Г. Борейко)

Програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною комісією факультету історії, політології та національної безпеки

протокол № 1 від 10.09. 2018 р.

Голова науково-методичної комісії факультету (А. Г. Шваб)

Програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Протокол № від _____ 2018 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	03 Гуманітарні науки, 031 Релігієзнавство Релігієзнавство Магістр	Вибіркова
Кількість годин/кредитів 90/3		Рік навчання 6
		Семестр 11
		Лекції 14 год.
		Практичні (семінарські) 16 год.
		Лабораторні _____ год.
ІНДЗ: є		Індивідуальні _____ год.
	Самостійна робота 54 год.	
	Консультації 6 год.	
		Форма контролю: залік

2. АНОТАЦІЯ КУРСУ:

Програма навчальної дисципліни «Свобода віросповідання» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра спеціальності «Релігієзнавство», за освітньою програмою «Релігієзнавство». Програма дисципліни містить один змістовий модуль: Свобода віросповідання як фундаментальне право людини.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є свобода віросповідання як одне з фундаментальних прав і свобод людини. Метою курсу є формування цілісного уявлення про свободу віросповідання як філософську, правову та релігієзнавчу категорію, ознайомлення студентів із колом проблем, пов'язаних із свободою совісті в Україні та світі; розвиток національної свідомості студентів; виховання патріотичних і морально-етичних переконань, толерантного ставлення до представників різних віросповідань.

Завдання курсу полягають у виявленні змісту поняття свободи віросповідання, окресленні основних проблемних питань досліджень свободи совісті, з'ясуванні характеру свободи совісті і державно-церковних відносин у сучасній Україні, аналізі специфіки української моделі державно-церковних відносин, формуванні світоглядних орієнтирів, спрямованих на самовизначення людини в сучасних релігійних процесах.

формувати вміння застосовувати набуті знання у повсякденній діяльності, для орієнтації в суспільно-політичному житті, оцінки явищ і подій сучасності, пов'язаних із свободою віросповідання в Україні та світі.

Вивчення курсу ґрунтується на міжпредметних зв'язках з іншими релігієзнавчими дисциплінами, філософією, політологією, соціологією, історією, правознавством.

3. КОМПЕТЕНЦІЇ

До кінця навчання студенти будуть компетентними у таких питаннях:

- зміст понять свободи віросповідання і державно-церковних відносин;
- основні проблемні питання релігієзнавчих досліджень свободи совісті;
- характер свободи совісті і державно-церковних відносин в сучасній Україні;
- специфіку української моделі державно-церковних відносин;
- міжнародні документи, основні законодавчі акти України про свободу совісті і релігійні організації;
- моделі державно-церковних відносин у країнах сучасного світу;
- шляхи реалізації свободи совісті в демократичній Україні.

4. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Свобода віросповідання як фундаментальне право людини

Тема 1. Вступ. Релігія як регулятор суспільних відносин

Релігійні норми як вид соціальних норм. Взаємовплив релігійних норм та норм світського права. Основні засоби регулювання релігійних норм. Визначення церковного і світського права.

Тема 2. Свобода совісті як філософська категорія. Релігія та релігійні права людини

Свобода совісті як філософська категорія. Свобода релігії. Свобода віросповідання. Свобода церкви. Релігійна терпимість і віротерпимість.

Тема 3. Історична генеза уявлень про свободу совісті

Зародки свободи совісті у давніх східних цивілізаціях. Свобода совісті у період античності. Християнське ставлення до свободи совісті. Проблема свободи совісті у творах західноєвропейських просвітників.

Тема 4. Світськість держави, відокремлення церкви від держави як гарантія свободи совісті.

Проблема поняття світськості. Світськість державної системи освіти, відокремлення школи від церкви як гарантія свободи совісті, релігії і переконань. Світськість держави і релігійна освіта. Українське законодавство про школу і церкву.

Тема 5. Реалізація принципу свободи совісті в країнах Західної Європи

Закордонний досвід державно-конфесійних відносин. Моделі державно-церковних відносин у західних країнах. Північно-американська модель розуміння принципу свободи совісті та віросповідання.

Тема 6. Проблема свободи совісті й віросповідання у постсоціалістичних країнах

Моделі державно-церковних відносин у постсоціалістичних країнах. Відносини між державою і церквою у сучасній Болгарії, Республіках Сербія і Чорногорія, Чехія, Словаччина, Польща, Угорщина, Словенія.

Тема 7. Принцип свободи совісті в демократичній Україні

Юридичні гарантії свободи совісті, релігії і переконань. Базовий Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" 1991 року. Конституція України про правові гарантії свободи совісті.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лек.	Практ. (семін.)	Конс.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Свобода віросповідання як фундаментальне право людини					

Тема 1. Вступ. Релігія як регулятор суспільних відносин	10	2	2		6
Тема 2. Свобода совісті як філософська категорія. Релігійні права людини	13	2	2	1	8
Тема 3. Світськість держави як гарантія свободи совісті	13	2	2	1	8
Тема 4. Історична генеза уявлень про свободу совісті	11	2	2	1	8
Тема 5. Принцип свободи совісті в країнах Заходу	17	2	4	1	8
Тема 6. Свобода совісті й державно-церковні відносини у постсоціалістичних країнах	13	2	2	1	8
Тема 7. Принцип свободи совісті й віросповідання в Україні	13	2	2	1	8
Всього годин	90	14	16	6	54

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

№ з / п	Тема	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Свобода совісті як фундаментальне право людини		
1	Тема 1. Вступ. Релігія як регулятор суспільних відносин Розкрити зміст понять ордалії, інквізиція, аутодафе	6
2	Тема 2. Свобода совісті як філософська категорія. Релігійні права людини Релігійні права людини в історичному контексті	8
3	Тема 3. Світськість держави як гарантія свободи совісті Еволюція уявлень про свободу совісті на різних етапах культурно-історичного розвитку людства	8
4	Тема 4. Історична генеза уявлень про свободу совісті Типи взаємовідносин школи і церкви у світовій практиці	8

5	Тема 5. Принцип свободи совісті в країнах Заходу Державно-церковні відносини у ФРН	8
6	Тема 6. Свобода совісті й державно-церковні відносини у постсоціалістичних країнах Реалізація принципу свободи совісті у країнах Балтії	8
7	Тема 7. Принцип свободи совісті й віросповідання в Україні Проекти нового Закону про свободу совісті та релігійні організації	8
Разом		54

6. ВИДИ (ФОРМИ) ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ

Індивідуальним навчально-дослідним завданням є написання реферату-доповіді. Реферат-доповідь – це розв’язання конкретної проблеми, яке ґрунтоване на теоретичному осмисленні вивченого матеріалу та опрацьованої літератури з урахуванням суспільно-значущих тем. Рекомендований обсяг – 12-15 сторінок (22000-2500 знаків).

Реферат повинен містити вступну частину, основну частину, висновки. Вступна частина повинна містити обґрунтування актуальності теми, постановку проблеми, формулювання завдань, зазначення методів дослідження проблеми, аналіз джерел, на основі котрих підготовлений реферат. Основна частина включає аналіз, коментарі, факти, аргументацію власної позиції. Висновки – це короткі і обґрунтовані підсумки проведеного дослідження. В роботі обов’язково повинні бути посилання на джерела, які використовував автор. В цілому змістову структуру реферату можна узагальнити наступним чином: короткий зміст (анотація) – 150-200 знаків, ключові слова, вступ, основна частина, висновки.

В оцінюванні будуть враховані: актуальність та чітке формулювання проблеми, повнота висвітлення теми, розв’язання проблеми, грамотність оформлення.

Творча робота має проблемний характер; передбачає ґрунтовне опрацювання матеріалу, першоджерел та додаткової літератури. Максимальна кількість балів, яку отримає студент за виконану роботу на “відмінно”- 10, “добре” – 9, “задовільно” – 6-7.

Тематика рефератів

1. Свобода совісті в Україні на сучасному етапі.
2. Державно-церковні відносини і свобода совісті у ФРН.
3. Державно-церковні відносини і свобода совісті в Іспанії.
4. Свобода совісті у Греції та Італії.
5. Принцип свободи совісті та віросповідання у США..
6. Конституція України про правові гарантії свободи совісті.
7. Релігія і право.
8. Військова служба і свобода совісті.
9. Релігієзнавча і релігійна освіта в Україні.
10. Християнське ставлення до свободи совісті.

7. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Залік проводиться шляхом визначення підсумкової оцінки за 100-бальною шкалою і складається із сумарної кількості балів за:

1. поточне оцінювання з відповідних тем (30 балів);
2. виконання ІНДЗ, які зараховуються у поточний контроль (10 балів);
3. модульна контрольна робота (60 балів).

Поточний контроль (маx = 40 балів)							Модульний контроль маx 60 балів	Заг. к-сть балів
Модуль 1					Модуль 2		Модуль 3	
Змістовий модуль							ІНДЗ	МКР
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	10	60
4	4	4	4	6	4	4		

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів на практичних заняттях

Рівні навч. досягнень	Оцінка в балах (за 12-балів)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними; відповідає на запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні»
	2	Студент мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні», може самостійно знайти в підручнику відповідь
	3	Студент намагається аналізувати на основі побутових знань і навичок; виявляє окремі властивості, спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру, за допомогою викладача робить прості розрахунки за готовим алгоритмом
Середній (репродуктивний)	4	Студент володіє початковими знаннями, знає близько половини матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача, провести за зразком економічні розрахунки; слабо орієнтується у поняттях, визначеннях, самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі
	5	Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність предмета, може дати визначення економічних понять, однак із помилками, впевнено працювати з підручником, самостійно оволодіти частиною навчального матеріалу; робить прості розрахунки за алгоритмом, але висновки не логічні, не послідовні
Достатній	6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, економічні ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою, самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час розв'язування розрахункових завдань за алгоритмом, користуватися додатковими джерелами
	7	Студент правильно і логічно відтворює матеріал,

(алгоритмічно-дієвий)		розуміє основоположні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними, вміє наводити приклади на підтвердження думок, застосовувати знання у стандартних ситуаціях; за допомогою викладача може скласти план реферату, виконати і оформити його, користуватися додатковими джерелами, правильно використовувати термінологію, скласти прості таблиці, схеми
	8	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює суспільні події в державі і за рубежом, вміє аналізувати, робити висновки до економічних розрахунків; відповідь його повна, логічна, обґрунтована, однак із деякими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і захистити його положення
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує економічні знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації, чітко тлумачить економічні поняття, формулювання законів, нормативних документів, може самостійно опрацювати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички
Високий (творчий професійний)	10	Студент володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних умовах, ситуаціях; може визначати тенденції та суперечності процесів; робить аргументовані висновки, практично оцінює окремі нові факти, явища, процеси, самостійно визначає мету власної діяльності; розв'язує творчі завдання, може сприймати іншу позицію як альтернативну, знає суміжні дисципліни, використовує знання, аналізуючи економічні явища
	11	Студент володіє узагальненими знаннями, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях, уміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, дискусії, круглі столи), спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію, самостійно вивчити матеріал, визначити програму своєї пізнавальної діяльності, знаходити інформацію в публікаціях, Інтернеті, мультимедійних програмах, оцінювати економічні явища в суспільстві, виявляє свою життєву позицію
	12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, використовує широкий арсенал засобів доказів своєї думки, розв'язує складні проблемні завдання, схильний

		до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї, виконує науково-дослідну роботу, логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує Інтернет, моделює економічні ситуації в нестандартних умовах
--	--	--

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів на МКР

4 бали – студент може розрізнити об'єкт навчання і відтворити деякі його елементи, мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності.

6 балів – студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, має не чіткі уявлення про об'єкт навчання, виявляє здатність елементарно викладати думку, може відтворити кілька термінів, явищ, без зв'язку між ними; повинен вибрати вільний варіант відповіді.

10 балів – студент має початковий рівень знань; знає близько половини навчального матеріалу; здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача, повторити за зразком певну дію, описує явища, процеси без пояснень причин; за допомогою викладача здатен відтворити їх послідовність, слабо орієнтуються в поняттях, має фрагментарні навички в роботі з підручником, самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі, здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання, виявляє інтерес до навчального матеріалу.

16 балів – Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило, здатен відтворити його з помилками та неточностями, має стійкі навички роботи з текстом підручника, може самостійно оволодіти більшою частиною заданого матеріалу, формулює поняття, наводить приклади, знає основні дати, орієнтується в хронології, підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами; здатен використовувати наочні матеріали; відповіді непослідовні та нелогічні.

18 балів – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь його правильна, але недостатньо осмислена; самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, вміє застосовувати знання при розв'язуванні задач за зразком; користується додатковими джерелами.

20 балів – студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; уміє наводити окремі власні приклади та підтвердження певних думок, застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; самостійно користується додатковими джерелами; частково контролює власні навчальні дії; правильно використовує термінологію; складає таблиці та схеми.

22 балів – знання студента є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події з точки зору смислового взаємозв'язку, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями.

24 балів – студент вільно володіє навчальним матеріалом, застосовує знання в дещо змінених ситуаціях, уміє аналізувати і систематизувати інформацію, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; висловлює стандартну аргументацію при оцінці дій, процесів, явищ; чітко тлумачить поняття; здатен до самостійного опрацювання навчального матеріалу.

26 балів – студент володіє глибокими і міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об’єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

28 балів – студент володіє узагальненими поняттями з предмета, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях, уміє знаходити джерело інформації та аналізувати її, ставити і розв’язувати проблеми, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них.

30 балів – студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв’язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили.

Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	Відмінно	Зараховано
82 – 89	Дуже добре	
75 - 81	Добре	
67 -74	Задовільно	
60 - 66	Достатньо	
1 – 59	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Академічне релігієзнавство [Підручник] / За науковою редакцією професора А.Колодного. – К.: Світ Знань, 2000. – 862 с.
2. Бабій М. Ю. Свобода совісті: філософсько-антропологічне і релігієзнавче осмислення / М. Ю. Бабій. – К.: Вища школа, 1994. – 359 с.
3. Бондаренко В. Розвиток та інституалізація конфесійної мережі в Україні як вияв релігійної свободи / В. Бондаренко // Релігійна свобода: мас медіа, школа і церква як суспільні фактори утвердження. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 34-45.
4. Бусбі Л. Американський досвід релігійної свободи / Л. Бусбі // Релігійна свобода: мас медіа, школа і церква як суспільні фактори утвердження. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 46-59.
5. Загальна декларація прав людини. – ГА ООН, 10 грудня 1948 р. // Хартія прав людини. – К., 1993. – 55-64.
6. Закон України “Про альтернативу (невійськову) службу” // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 15. – С. 8-14.
7. Закон України "Про освіту". К.: Генеза, 1996. – 36 с.
8. Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" // Закони України. – Т. 1. – К, 1996. – С. 4-11.
9. Історія релігій в Україні: [Навч. посібник] / А.М. Колодний, П.Л. Яроцький, Б.О. Лобовик та ін. / За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького. – К. : Т-во “Знання” 1999. – 699 с.

10. Історія релігії в Україні [У 10-ти т.] – К., 1996-2004. – Т. 10. Релігія і церква років незалежності України. – Дрогобич: Коло. – 2003. – 616 с.
11. Конвенція про права людини. – ГА ООН, 20 листопада 1989 р. // Хартія прав людини. – К., 1993. – С. 10-17.
12. Конституція України від 28.06.1996р. Коментар до Конституції України — К.: Інститут законодавства Верховної Заради України. – 1998. – 412 с.
13. Модели церковно-государственных отношений стран Западной Европы и США: Сб. научн. тр. // Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини. – Вип. 15. - К.-Харків, 1996. - С. 43-48.
14. Морозова Л.А. Государство и церковь: особенности взаимоотношений / Л.А. Морозова // Государство и право. – 1995. – С 25-41.0
15. Права людини: міжнародні договори України, декларації, документи. – К.: Наук, думка, 1992. – 165 с.
16. Права человека: основные международные документы. – М.: Наука, 1989. – 490 с.
17. Релігійна свобода совісті: історичне підґрунтя, правові основи і реалії сьогодення: Науковий збірник / За ред. А.Колодного. – К.: Знання, 1998. – 298 с.
18. Релігієзнавчий словник / За ред. проф. А.Колодного і Б.Лобовика. – К.: Четверта хвиля. – 1996. – 392 с.
19. Релігія і закон: проблеми врегулювання державно-церковних відносин. – К.: "ВП", 2002. – 216 с.
20. Савельев В.И. Свобода совести: история и теория / В.И. Савельев. – М. : Высшая школа, 1991. – 143 с.
21. Свобода совести, вероисповеданий и религиозных организаций: положения конституций постсоциалистических стран, государств Западной Европы, США, Канады и Японии, международных правовых документов. – К., 1996. – 90 с.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ:

1. Предметне поле курсу "Свобода віросповідання".
2. Методологічні принципи курсу "Свобода віросповідання".
3. Релігія як регулятор суспільних відносин.
4. Релігійні норми як з вид соціальних норм.
5. Взаємовплив релігійних норм і норм світського права.
6. Моделі церковно-державних відносин.
7. Церковне і світське право.
8. Релігійні права людини.
9. Свобода совісті як філософська категорія.
10. Свобода совісті і мораль.
11. Релігійна терпимість і віротерпимість.
12. Релігія і права людини.
13. Свобода совісті і свобода віросповідання.
14. Релігійна свобода.
15. Світськість держави як гарантія свободи совісті
16. Поняття світськості.
17. Співвідношення свободи совісті і світськості держави.
18. Світськість державної системи освіти як гарантія свободи совісті.
19. Світськість держави і релігійна освіта: церква, школа, освіта.
20. Українське законодавство про школу і церкву, практика його застосування.
21. Релігійна і релігієзнавча освіта.
22. Тенденції розвитку релігійної освіти в Україні.
23. Історична генеза уявлень про свободу совісті
24. Зародки свободи совісті у давніх східних цивілізаціях.
25. Свобода совісті у період античності.

26. Християнське ставлення до свободи совісті.
27. Проблема свободи совісті у творах західноєвропейських просвітників.
28. Свобода совісті в Російській імперії XVIII–XIX століть.
29. Принцип свободи совісті в західноєвропейських країнах
30. Принципи свободи совісті у ФРН.
31. Свобода совісті у Франції.
32. Свобода совісті в Іспанії.
33. Свобода совісті в Італії.
34. Свобода совісті в Греції.
35. Північно-американська модель розуміння принципу свободи совісті та віросповідання.
36. Свобода совісті й державно-церковні відносини у постсоціалістичних країнах.
37. Соціалістичні і постсоціалістичні моделі державно-церковних відносин.
38. Свобода совісті в Болгарії.
39. Свобода совісті в Сербії.
40. Свобода совісті в Чорногорії.
41. Свобода совісті в Чехії.
42. Свобода совісті в Словаччині
43. Свобода совісті в Польщі
44. Свобода совісті в Угорщині.
45. Свобода совісті в Словенії.
46. Державно-церковні відносини у Російській Федерації.
47. Правова база свободи совісті та віросповідання в Литві.
48. Свобода совісті та віросповідання в Латвії.
49. Свобода совісті та віросповідання в Естонії.
50. Свобода совісті та віросповідання в Білорусі.
51. Принцип свободи совісті й віросповідання в Україні
52. Конституція України про правові гарантії свободи совісті.
53. Свобода совісті та віросповідання в Україні.
54. Закон України ”Про свободу совісті та релігійні організації”.
55. Церква і армія, правові основи співпраці.
56. Військова служба і свобода совісті.
57. Інститут капеланства в Україні
58. Соціальне служіння християнських церков в Україні.